Lausunto
6.11.2023
Dnro 397/03.01.01/2023

Maria Salenius, Minna Punakallio

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan lausuntopyyntö

HE 75/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä liittyen indeksitarkistuksiin ja lapsilisälain 7§:n muuttamiseen.

Esitys on määräaikainen säästölaki, jonka tavoitteena on pitää tiettyjen kansaneläke- ja elinkustannusindekseihin sidottujen etuuksien rahamäärät vuoden 2023 tasossa. Lähtökohtaisesti Kuntaliitto tukee indeksileikkauskokonaisuudessa menoleikkauksia. Katsomme, että leikkausmuotona indeksikorotusten poistaminen on järkevä leikkaustapa. Myös pyrkimys kohdistaa indeksileikkaukset työssäkäyviin ja opiskelijoihin on sinänsä perusteltu painotus.

Näemme kuitenkin ongelmana, että nämä leikkaukset eivät riitä tasapainottamaan julkista taloutta vaan kohdistuvat erityisesti niihin, joilla on taloudellisesti tiukkaa jo valmiiksi. Kuntaliitto on huolissaan siitä, että indeksijäädytykset yhdessä muiden sosiaaliturvaan esitettyjen leikkausten kanssa kohdistavat leikkaukset paljolti samoille ihmisille. Yhdistettynä epävarmaan taloustilanteeseen tämä saattaa aiheuttaa sen, että ihmiset joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen oletettua voimakkaammin. Kuntaliitto pyytää kiinnittämään huomiota tähän erityisesti yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmasta.

Valmisteltujen päätösten suorat ja välilliset vaikutukset kuntien talouteen tulee arvioida huolella valmistelun nopeasta aikataulusta huolimatta. Uusia kuntataloutta heikentäviä päätöksiä ei voi tehdä ilman, että kuntien tehtäviä ja velvoitteita vastaavasti kevennetään. Mahdolliset uudet ja laajenevat velvoitteet on korvattava kunnille täysimääräisesti.

Tämä koskee kaikkia sellaisia muutoksia, jotka joko lisäävät perustoimeentulotuen tai työttömyysetuuksien tarvetta tai vähentävät kuntien verotuloja. Vaikka sosiaalitoimen tehtävät siirtyivät hyvinvointialueille, kuntien rahoitusvastuu perustoimeentulotuen puolikkaaseen säilyi. Rahoitusvastuu toimeentulotukeen tulee siirtää pois kunnilta nopeasti.

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Vaikutukset kuntatalouteen

Sosiaaliturvaetuuksiin liittyvän laajan päätöskokonaisuuden arvioidaan kokonaisuudessaan heikentävän kuntataloutta. Heikennys asettuu kuntatalousohjelman mukaan reiluun 33 miljoonaan euroon vuoden 2027 tasolla. On kuitenkin huomattava, että näin monen samanaikaisen muutoksen arvioinnissa on epävarmuuksia, jonka lisäksi suhdanteilla on suuri vaikutus arvioiden toteutumiseen.

Sosiaaliturvaleikkauksia, joilla on merkittäviä vaikutuksia kuntatalouteen, tehdään työttömyysturvaan, lapsilisiin ja asumisen tukiin. Osa muutoksista, kuten työttömyysturvan muutokset, pienentävät kuntien rahoitusvastuuta työttömyysturvan menoista. Sosiaaliturvan leikkaukset synnyttävät kuntien kannalta kuitenkin myös toisen suuntaisia talousvaikutuksia, kun kansalaisten pienentyneet etuudet kerryttävät kunnille vähemmän verotuloja ja kasvattavat perustoimeentulotuen tarvetta. Kunnat rahoittavat puolet perustoimeentulotuen menoista.

Hallituksen päätösten yhteisvaikutus kuntatalouteen on julkisen talouden suunnitelman mukaan vuoden 2024 osalta maltillinen, mutta toimenpiteiden nettovaikutukset kohdistuvat kuitenkin erisuuruisina eri kuntiin. Yhteisvaikutusta on hyvin vaikea arvioida pidemmällä aikavälillä luotettavasti. Pidemmällä aikavälillä odotettua heikompi talous- ja työllisyyskehitys saattavat heilauttaa hallituksen toimien vaikutusta kuntatalouteen myös huomattavasti negatiivisempaan suuntaan.

Esityksen taustana on tärkeä huomioida kuntatalouden yleiskehityksen tilanne. Jo pitkään on ollut tiedossa, että kuntatalouden tila pysyy kuluvana vuonna ennätysvahvalla tasolla. Tuoreessa kuntien kirjanpidon mukaisessa kehitysarviossa tilikauden tulos ylittää kahden miljardin lukemat ja rahoitusjäämäkin nousee reippaalle plussalle. Yleisen talouskehityksen nopea heikkeneminen vaikuttaa kuitenkin kielteisesti myös kuntiin. Kuntatalouden ennakoidaankin kiristyvän selvästi jo vuonna 2024, mikä näkyy esimerkiksi veroprosentin korotuspaineina erikokoisissa kunnissa. Maan keskiarvoluvut kätkevät taakseen kuitenkin sen, että kunnittaiset vaihtelut talouden tilassa ovat huomattavan suuret. Taloudellinen menestys riippuu nyt paljon vuosien 2022 ja 2023 taitekohtaan ajoittuvan sote-siirtolaskelman vaikutuksista kunnan menoihin ja tuloihin.

Painelaskelmien mukaan heikoimmin pärjäävät pienet, alle 5000 asukkaan kunnat. Väestöpohjan muutokset, kuntien kaventunut tehtäväkenttä ja sote-uudistuksen rahoituslainsäädäntö on jakanut kuntakentän uudelleen. On valitettavaa, että hallituksen päätökset eivät tähtää kuntatalouden vahvistumiseen. Riskit odotettua heikommasta työllisten määrän lisäyksestä sekä talouskasvusta ovat suuret

Kuntien rahoittaessa puolet toimeentulotukimenoista, esityksessä kuntien menojen arvioidaan lisääntyvän 10,2 prosentin enimmäismäärällä 20 miljoonaa euroa vuonna 2027. Kuntien rahoitusosuus toimeentulotukimenoista toteutetaan vähentämällä kuntien valtionosuuksia määrällä, joka vastaa kuntien osuutta vuositasolla maksetusta perustoimeentulotuesta. Rahoitussäännöksistä johtuen vaikutukset toteutuvat kuntien talouteen kahden vuoden viiveellä.

Työllisyysvaikutukset

On tärkeää huomioida, että mikäli työllisyysvaikutukset toteutuvat, ovat lakimuutosten talousvaikutukset positiivisia myös kunnille. Työllistymisen positiivinen kuntatalousvaikutus näkyy pääosin lisääntyneiden verotulojen kautta, mutta myös kuntien rahoittamien etuusmenojen pienentymisenä. On syytä huomioida, että yleinen suhdannetilanne vaikuttaa merkittävästi työllisyystavoitteiden toteutumiseen. Sosiaali- ja työttömyysturvaan tehtävien muutosten kuntataloutta heikentävät vaikutukset kohoavat edelleen, jos etuudensaajat eivät työllisty uusiin työpaikkoihin

Vuonna 2025 työ- ja elinkeinopalvelut siirretään kuntien vastuulle ja kuntien henkilöstömäärä kasvaa noin neljällä tuhannella henkilötyövuodella. Muutos laajentaa kuntien tehtäväkenttää ja kuntien rahoitusvastuuta työttömyysetuuksista. Muutosten myötä kuntatalouden toimintamenot kasvavat vajaalla 900 milj. eurolla vuonna 2025, mutta kasvua kompensoidaan avustusmenojen tason muutoksena. Uudistuksen seurauksena työllisyyskehityksellä on jatkossa entistä suurempi vaikutus kunnan talouteen.

Esityksessä arvioidaan, että indeksitarkistusten tekemättä jättäminen kokonaisuudessaan vahvistaisi työllisyyttä valtiovarainministeriön arvion mukaan 22 700 työllisellä. Kuntaliitto kiinnittää huomiota arvioiden epävarmuuteen. Kuntaliitto pyytää kiinnittämään huomiota myös siihen, että muutokset merkitsevät lisätyöpainetta työvoimatoimistojen ja kuntien työvoimapalveluille entisestäänkin niukoilla resursseilla tehtävään työhön.

Vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon

Kuntaliitto pyytää kiinnittämään huomiota esityksen sukupuolivaikutuksiin. Esimerkiksi peruspäivärahan ja työmarkkinatuen saajissa miehiä on hieman enemmän kuin naisia. Vähimmäismääräisen sairauspäivärahan saajissa on ollut enemmän naisia kuin miehiä. Lastenhoidon tuista kotihoidon tukea, joustavaa hoitorahaa ja osittaista hoitorahaa maksetaan useammin naisille kuin miehille. On huomionarvoista, että naisten osuus etuuksien saajista on ylipäätään suurempi kuin miesten useimmissa mainituissa etuuksissa.

Indeksitarkistusten tekemättä jättäminen kohdistuu pikkulapsiperheissä enemmän naisiin kuin miehiin. Toisaalta on huomioitava, että perheissä lapsilisä maksetaan useammin äidille kuin isälle, ja lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen saajat ovat pääosin naisia. Siten ehdotettujen lapsilisän korotustenkin voidaan katsoa kohdistuvan useammin naisiin.

Lapsilisään kohdistuvat muutokset

Lapsiperheiden tukemiseksi esitetään muutettavaksi lapsilisälakia korottamalla neljännen ja viidennen sekä sitä useamman lapsen lapsilisää, lapsilisän yksinhuoltajakorotusta sekä alle kolmevuotiaiden lasten lapsilisää. Lapsilisän

yksinhuoltajakorotuksen korotus lisäisi menoja vuositasolla arviolta 22 miljoonaa euroa, neljännen ja viidennen lapsen lapsilisän korotus 5 miljoonaa euroa ja alle kolmevuotiaasta lapsesta maksettavan lapsilisän korotus 43 miljoonaa euroa. Joidenkin lapsiperheiden tulojen kohotessa toimeentulotuen tarpeen arvioidaan vähenevän vuositasolla noin 5 miljoonaa euroa ja 4,5 miljoonaa euroa vuonna 2024. Myönteistä on, että kuntien rahoittaessa puolet toimeentulotukimenoista, kuntien menojen arvioidaan vähenevän vuositasolla 2,5 miljoonaa euroa. Kuntien rahoitusosuus toimeentulotukimenoista toteutetaan vähentämällä kuntien valtionosuuksia määrällä, joka vastaa kuntien osuutta vuositasolla maksetusta perustoimeentulotuesta. On kuitenkin huomattava, että rahoitussäännöksistä johtuen vaikutukset toteutuvat kuntien talouteen kahden vuoden viiveellä.

Osin indeksitarkistusten tekemättä jättämisestä aiheutuvaa ensisijaisten etuuksien reaalisen tason laskua kompensoivat lapsilisään ehdotetut korotukset mitä voidaan pitää Kuntaliiton mielestä myönteisenä, koska lapsilisän korotukset kohdistuvat pitkälti niihin perheisiin, jotka tutkimusten valossa keskimäärin ovat muita useammin köyhyysriskissä. Korotukset kompensoivat jossain määrin indeksitarkistusten jäädytyksestä aiheutuvaa muiden etuuksien reaalisen tason laskua erityisesti niille, joilla on alle kolmevuotiaita lapsia, lapsia on neljä tai enemmän tai joille on myönnetty lapsilisän yksinhuoltajakorotus.

Lopuksi

Esityksen johdosta etuusmenojen arvioidaan kokonaisuutena alenevan noin 480 miljoonaa euroa, kuntien osuus noin 110 miljoonaa euroa. Verotuottojen arvioidaan vähenevän 165 miljoonaa euroa, kuntien verotuottojen noin 50 miljoonaa euroa. Lisäksi kunnille maksettavat valtionosuudet alenevat noin 20 miljoonalla eurolla. Yhteensä julkisten menojen arvioidaan alenevan noin 320 miljoonaa euroa, josta kuntien osuus 40 miljoonaa euroa. Näin ollen esityksellä voidaan todeta olevan huomionarvoisia vaikutuksia kuntien talouteen. Kuntaliitto kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että arviot ovat epävarmoja.

Kuntaliitto tukee uudistuksia, jotka tasapainottavat julkisen talouden mittavaa alijäämää. Keinoja alijäämän pienentämiseksi tulisi menoleikkausten ohella etsiä kuitenkin myös verotuksen puolelta pidättäytymällä esimerkiksi verokevennyksistä hallituskauden alussa.

Kuntaliitto esittää huolensa sen osalta, mitä eriarvoisuuden lisääminen eri sosiaaliturvaleikkausten osalta tekee yhteiskunnalle pitkällä aikavälillä. Eriarvoistumiskehitys heijastuu myös kuntiin muun muassa palvelutarpeen kasvuna ja myös sitä kautta kuntatalouteen. Koska ehdotettua etuuksien ja rahamäärien tekemättä jätettävää indeksitarkistusta ei olisi tarkoitus myöskään korvata myöhemmin tehtävillä indeksikorotuksilla, voivat vaikutukset ulottua vielä pitkälle tulevaisuuteen.

SUOMEN KUNTALIITTO

Hanna Tainio
Johtaja, hyvinvointi ja sivistys

Maria Salenius
kehittämispäällikkö